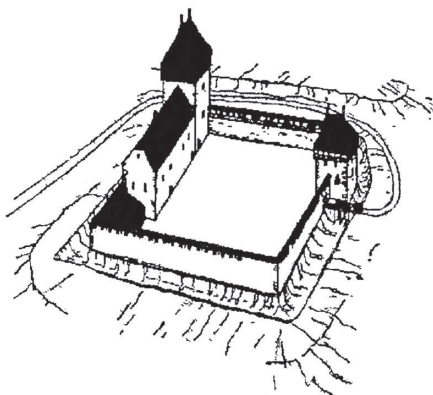

Castrum

2024/1-2

A Castrum Bene Egyesület folyóirata

A tartalomból:

NOVÁK ÁDÁM

ÚJHELY VÁRA MINT FŐÚRI REZIDENCIA

JAKAB MÁRTON

A CSÓKAKŐI VÁR 15. SZÁZADI ÉPÍTKEZÉSEI A KŐFARAGVÁNYOK TÜKRÉBEN

HEGYI DÓRA

RENEZÁNSZ KANDALLÓK TÖREDÉKEI REGÉC VÁRABÓL

CASTRUM

A CASTRUM BENE EGYESÜLET FOLYÓIRATA

27. SZÁM

BUDAPEST, 2024

E számunk szerzői:

BALOGH ÁRPÁD régésztechnikus, Kassai Műszaki Egyetem Művészeti Kara, Kassa
ČURNÝ, MARIÁN régész, Support 42 s.r.o., Kassa
DÉNES JÓZSEF régész, Csepreg
FELD ISTVÁN régész, Budapest
HEGYI DÓRA régész, Magyar Nemzeti Múzeum, Nemzeti Régészeti Intézet, Budapest
JAKAB MÁRTON régész, ÉKM Műemlékvédelemért Felelős Helyettes Államtitkárság
JÁMBOR KEVE egyetemi hallgató, PPKE BTK Régészettudományi Intézet
NAGY SZABOLCS BALÁZS régész, ELTE BTK Régészettudományi Intézet
NOVÁK ÁDÁM történész, Déri Múzeum, Debrecen
PETŐ ZSUZSA régész, Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest
PRISTÁŠ, MARTIN régész, Szlovák Műemlékvédelmi Hivatal, Kassa
RÁCZ TIBOR ÁKOS régész, Ferenczy Múzeumi Centrum, Szentendre
RINGER ISTVÁN régész, múzeumigazgató, PIM Kazinczy Ferenc Múzeum, Sátoraljaújhely
SCHVARCZ BALÁZS mérnök, Nógrád
SZ. ANDERKO ANNA régész, MNM Kubinyi Ferenc Múzeum, Szécsény
SZOLNOKI TAMÁS régész, Dornay Béla Múzeum, Salgótarján
TAJKOV, PETER régész, Kassai Műszaki Egyetem Művészeti Kara, Kassa
TOMKA GÁBOR régész, főigazgatóhelyettes, Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest

Szerkesztette:

NAGY SZABOLCS BALÁZS

A szerkesztő munkatársa:

FELD ISTVÁN

Koordinátor:

TEREI GYÖRGY

Tervezés / tördelés:

SOLOMNIS KIADÓ

ISSN 1787-1093

KIADJA A
CASTRUM BENE EGYESÜLET
WWW.CASTRUMBENE.HU

TARTALOMJEGYZÉK

TANULMÁNYOK

NOVÁK ÁDÁM

Újhely vára mint főúri rezidencia..... 5

JAKAB MÁRTON

A csókakői vár 15. századi építkezései a kőfaragványok tükrében 27

HEGYI DÓRA

Reneszánsz kandallók töredékei Regéc várából..... 55

KÖNYVISMERTETÉSEK

Középkori és török kori várak, erődítések Pest megyében

(szerkesztette Kovács Gyöngyi)..... 81

DÉNES JÓZSEF

NAGY SZABOLCS BALÁZS

KUTATÁSI JELENTÉSEK

JÁMBOR KEVE

Dömös-Árpádvár középkori vára

2022–2023 között végzett régészeti kutatásának eredményei 93

SCHVARCZ BALÁZS

Nógrád-Zamczok erősségének 2023. évi azonosítása 105

SZOLNOKI TAMÁS – SZ. ANDERKO ANNA

Galgaguta-Funduspuszta erősségének 2021-2023. évi régészeti kutatása.....113

VEZETŐK A TANULMÁNYUTAKHOZ

A sátoraljaiújhelyi vár..... 121

Regéc vára 129

Zemplén (Zemplín) vára.....141

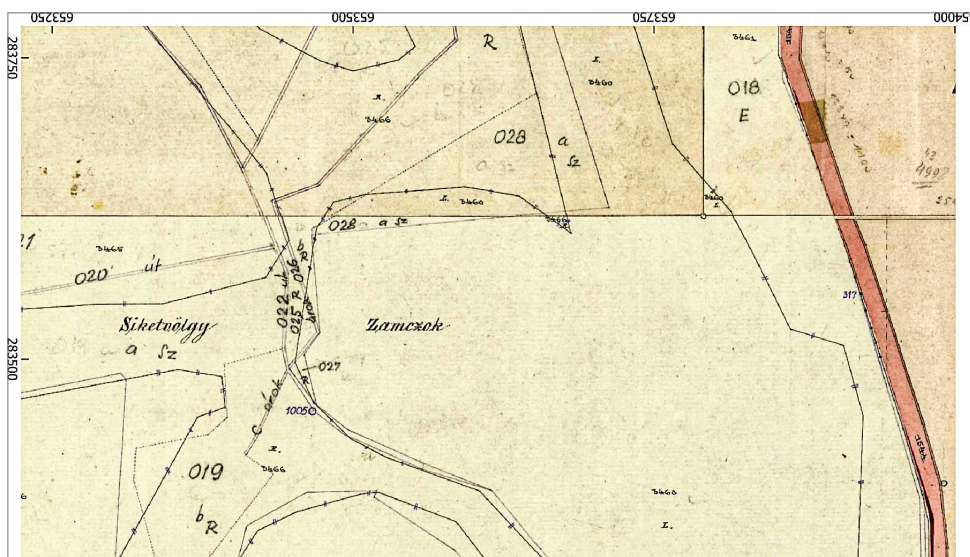
Királyhelmece (Kráľovský Chlmec)-Csonkavár147

Nagykövesd (Velký Kamenec) vára151

Borsi (Borša), Rákóczi-kastély.....157

Nógrád-Zamczok erősségének 2023. évi azonosítása

2023. március 3-án egy 1868. évi kataszteri térképet böngészve a mai Nógrád község közigazgatási területének keleti szélén, az egykori 1544 és 1379 számú utak által bezárt háromszögben, a Siket- és Farkas-völgyek találkozásánál egy „Zamczok” felirat szúrta szemet (**1. kép**).¹ Ugyanezen a helyen egy 1773-as keltezésű térképen „Zamczek” felirat olvasható egy ÉNY–DK irányú gerinc ÉNY-i végén (**2. kép**).² A Zamczok/Zamczek a szláv zámok (vár) kicsinyítő képzővel ellátott alakja, tehát kis várat, váracskát jelent. Az 1:10 000-es topográfiai térképen ezen a helyen jól látszik a 400 méter hosz-

1. kép – 1868. évi kataszteri térkép részlete „Zamczok” felirattal (forrás: Arcanum Adatbázis).

szan elnyúló dombvonulat végén egy különálló, kisebb magaslat (**3. kép**).³ Ezt minden irányból viszonylag meredek domboldal határolja, egyedül DK-i irányból, a gerinc felől könnyű megközelíteni. Még ezen a napon meglátogattam a helyszínt. A közelben lévő kamionparkolóból a gerincen végighaladva percek alatt megközelíthető a hely. A gerinc végén lévő domb és az azt körülvevő sánc, illetve árok már 300 méter távolságból is jól érzékelhető (**4. kép**). A sánc, illetve árok DK-i irányban a gerinc déli részén határozottan kiemelkedik (**5. kép**), a dombot körbefutja déli irányban, annak egészen az ÉNY-i végéig

¹Arcanum Adatbázis, Habsburg Birodalom – Kataszteri térképek (XIX. század). Az említett utak mai száma: 2 és 1213. A térkép digitalizált és georeferált változata elérhető az Arcanum Adatbázis online felületén, lásd az irodalomjegyzéket.

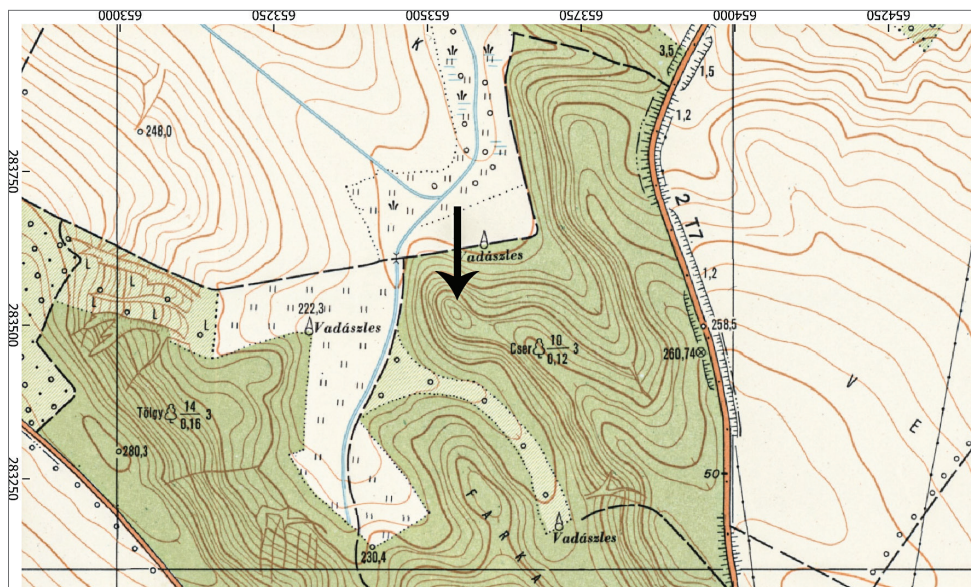
²Mappa Possessionis Neograd, PML XV. 6. (PMT) 90. A térkép digitalizált és georeferált változata szintén elérhető az Arcanum Adatbázis online felületén, lásd az irodalomjegyzéket.

³<https://lechnerkozpont.hu/oldal/topografiai-terkep>

2. kép – 1773. évi térkép részlete „Zamczek” felirattal (forrás: Arcanum Adatbázis).

3. kép – Az erődítés környezete az 1:10 000 topográfiai térképen (forrás: www.geoshop.hu).

követhető. Eközben a kezdetben még határozott sánc, illetve árok egyre alacsonyabb, míg végül már csak egy teraszként jelentkezik. A domb Farkas-völgy fölötti relatív magassága 25-30 méter, teteje teljesen sík, a védett terület nagyjából 50x20 méter, melynek közepén egy 4-5 méter átmérőjű kerek mélyedés látszik (6. kép). A domb ÉNY-i lejtőjén, annak alsó harmadának magasságában egy másik, erősen lekopott sánc, illetve árok nyoma látszik, mely 80-100 méter hosszan követhető, egészen a domb északi oldaláig.

4. kép – Az erődítés távolról is jól látható maradványai a dombvonulat végén, 300 m távolságból (a szerző felvétele).

5. kép – Az erődítés maradványai a domb délkeleti oldalán (a szerző felvétele).

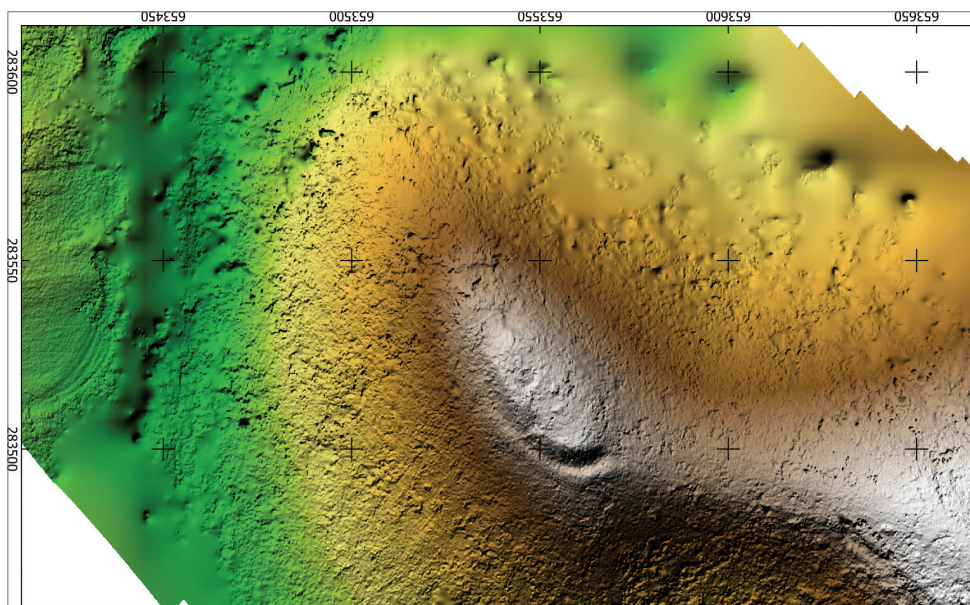

6. kép – Az erődítés belseje a plató közepén látható mélyedéssel (a szerző felvétele).

7. kép – Az erődítés északi irányból (a szerző felvétele).

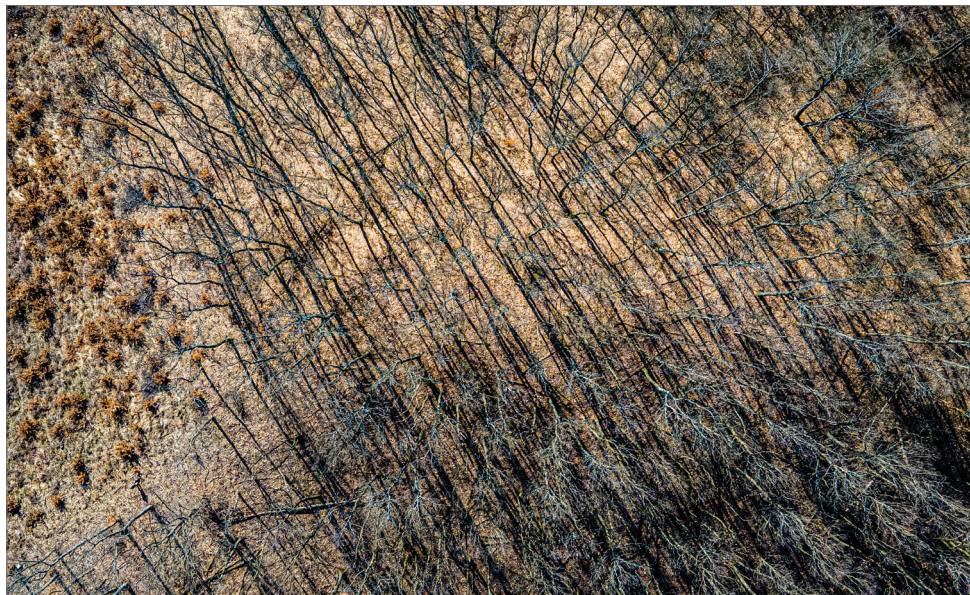

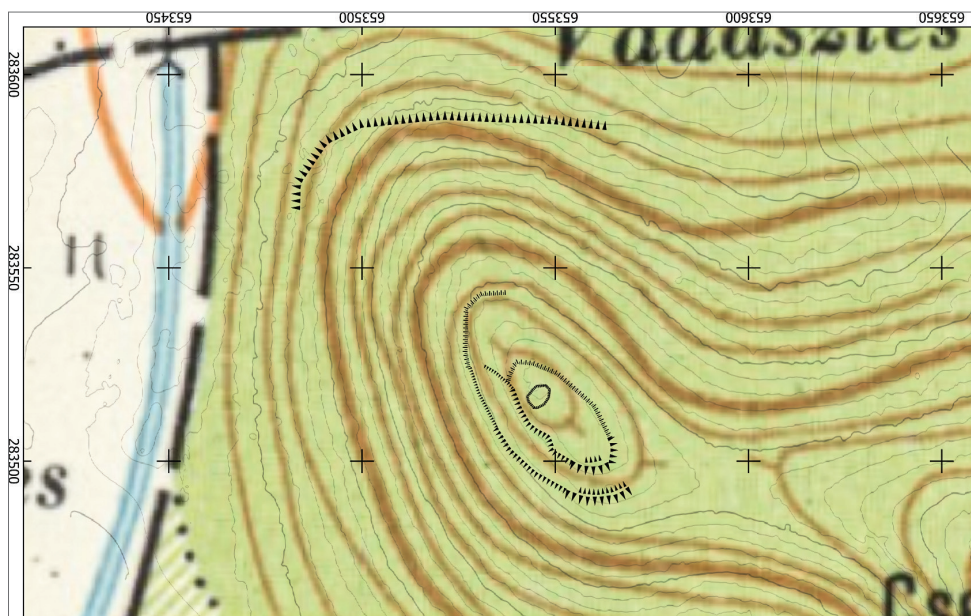

8. kép – Az erődítés hamis színezésű digitális domborzatmodellje (a szerző munkája).

Ez a dombtól északra eső szántóföldről is jól látszik (7. kép). A lombmentes erdő remek alkalmat adott a légifotózásra és a fotogrammetriai felmérés elvégzésére. A szeles idő miatt igen kevés, mindössze 30 drónfelvétel készült. Az időszűke miatt RTK bemérésre nem volt lehetőség, mégis meglepően jó minőségű eredményt sikerült elérni. A területről 3D pontfelhő, domborzatmodell (DTM, 8. kép) és rektifikált ortofotó (9. kép)

9. kép – Légifotó pontosan a vár fölött (a szerző felvétele).

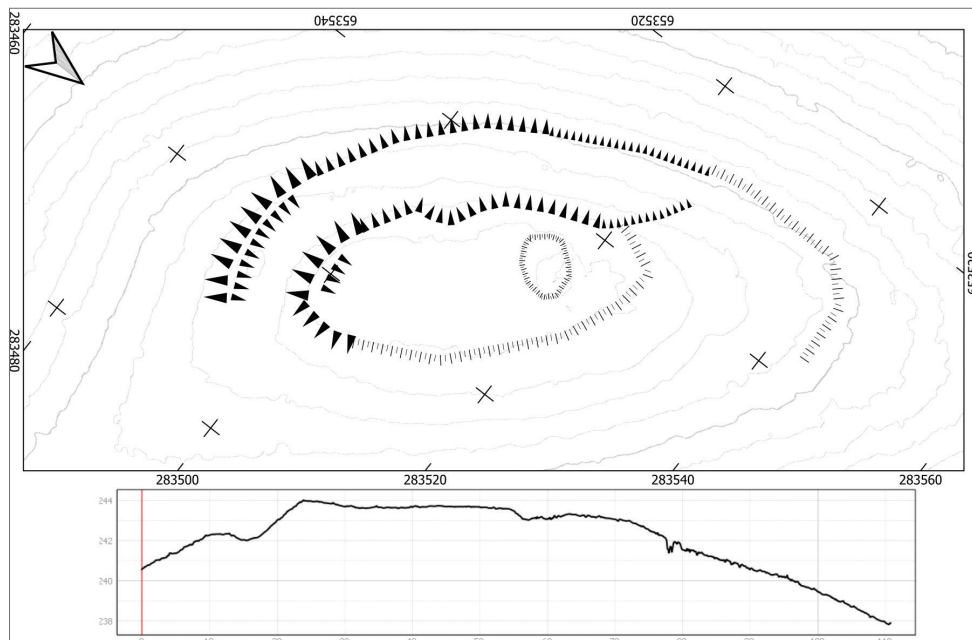

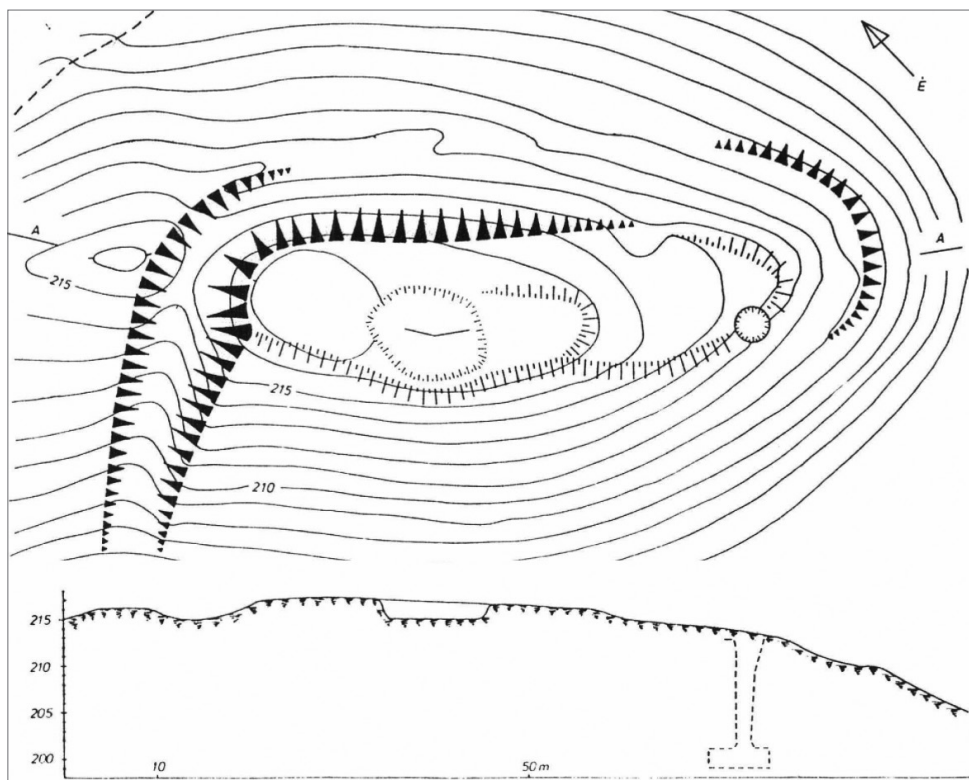

10. kép – Az erődítés tágabb környezetének felmérése az 1:10 000 topográfiai térképre vetítve (a szerző munkája).

készült. A domborzatmodell alapján elkészítettem a „Zamczok” szintvonalas felmérését (10–11. kép).

11. kép – Nógrád–Zamczok szintvonalas alaprajzi felmérése (a szerző munkája).

12. kép – Sály-Léleklyuk-tető szintvonalas alaprajzi felmérése (NOVÁKI – SÁNDORFI 1992: 46. nyomán).

A talált objektum mind méretében, mind környezetének topográfiáját tekintve rendkívüli hasonlóságot mutat a Borsod-Abaúj-Zemplén vármegyei Sály határában, a Léleklyuk-tetőn található erődítéssel, melyet Dr. Dénes József fedezett fel 1979-ben (**12. kép**). A sályi erődítés építési idejét formai jegyei és környezete alapján Nováki Gyula és Sándorfi György a 11. és 14. század közötti időszakra határozták meg,⁴ a nagymértékű hasonlóság alapján ez talán a nógrádi erődítésre is igaz lehet. Az erdővel és aljnövényzettel borított terület felszínén – a Léleklyuk-tetőhöz hasonlóan – semmilyen kerámia nem került elő. A talált objektum Dr. Dénes József véleménye szerint Árpád-kori várhely lehet.⁵ A felfedezéséről készített dokumentációt a területileg illetékes salgótarjáni Dornyai Béla Múzeum felé továbbítottam.

⁴NOVÁKI – SÁNDORFI 1992: 46. Ugyanakkor Gádor Judit 1985-ben még a 10. század és a 12. század vége közé helyezte; Gádor Judit: A Sály-latori nemzetségfői központ kutatása. In: Fodor István, Selmeczi László (szerk.): Középkori régészetünk újabb eredményei és időszerű feladatai. Budapest 1985. 120.), az újabb megyei vártopográfia szerint azonban az eddigi kormeghatározások csupán feltételezéseken alapulnak; Nováki Gyula – Sárközy Sebestyén – Feld István: Borsod-Abaúj-Zemplén megye várai az őskortól a kuruc korig. Magyarország várainak topográfiája 1. Budapest–Miskolc 2007. 101. (A szerk. megjegyzése)

⁵Dr. Dénes József szóbeli közlése.

Irodalom

NOVÁKI – SÁNDORFI 1992 • Nováki Gyula – Sándorfi György: *A történeti Borsod megye várai (az őskortól a kuruc korig)*. Budapest–Miskolc 1992.

Térképes források

1:10 000-ES TOPOGRÁFIAI TÉRKÉP: a www.geoshop.hu honlapról letölthető (letöltés ideje: 2018.05.06)

ARCANUM ADATBÁZIS, HABSBURG BIRODALOM – KATASZTERI TÉRKÉP: <https://maps.arcanum.com/hu/map/cadastral/?layers=3%2C4&bbox=2124411.938472768%2C6089051.304553989%2C2126684.745735685%2C6089908.832465064> (Letöltés ideje: 2024.03.03.)

MAPPA POSSESSIONIS NEOGRAD: PML XV. 6. (PMT) 90 <https://maps.hungaricana.hu/hu/MegyeiTerkepek/2455/view/?bbox=9121%2C-2527%2C10477%2C-1912> (Letöltés ideje: 2024.03.03.)